

Postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho vo vzťahu k dĺžke ošetrovateľskej praxe Nurses' attitudes toward care of the dying in relation to the duration of nursing practice

Jana Slováková, Miroslava Trpišová

Univerzita Komenského v Bratislave, Jesseniova lekárska fakulta v Martine, Ústav ošetrovateľstva

ABSTRAKT

Cieľ: V práci sme sa zameriavali na zisťovanie postojov sestier k starostlivosti o umierajúceho. Chceli sme zistiť aké postoje k starostlivosti o umierajúceho zaujímajú sestry vo vzťahu k dĺžke ošetrovateľskej praxe. Zároveň sme chceli zistiť, či medzi sestrami vo vzťahu k dĺžke ošetrovateľskej praxe existujú signifikantné rozdiely.

Metodika: Pre zber empirických údajov sme použili dotazník „*Frommelt's Attitude toward Care of the Dying*“. Získané údaje boli spracované metódou opisnej štatistiky. Na zistenie štatisticky významných rozdielov bol použitý test ANOVA.

Výsledky: Zistili sme, že v celom súbore sestry zaujímajú pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho, pričom existujú signifikantné rozdiely medzi skupinami sestier podľa dĺžky ošetrovateľskej praxe.

Záver: Na základe našich výsledkov môžeme skonštatovať, že dĺžka ošetrovateľskej praxe pri lôžku pacienta ovplyvňuje postoje, ktoré sestry zaujímajú k starostlivosti o umierajúceho.

ABSTRACT

Aim: In our research we were interested to examine nurses attitudes toward care of the dying. We wanted to find out what attitudes toward care of the dying have nurses with different number of years in nursing practice and also to examine significant differences of attitudes between these groups of nurses.

Methods: We used as research instrument „*Frommelt's Attitude toward Care of the Dying*“ in our research.

Results: On the basis of analyzing the data, we found that in the whole sample of nurses were the most represented positive attitudes toward care of the dying. Statistically significant differences were seen between groups of nurses who have different number of years in nursing practice.

Conclusions: Based on our results we can note that number of years in nursing practice has the impact in nurses attitudes toward care of the dying.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

postoje, starostlivosť o umierajúceho, sestry, *Frommelt's Attitude toward Care of the Dying*, dĺžka ošetrovateľskej praxe

KEY WORDS

attitudes, care of the dying, nurses, *Frommelt's Attitude toward Care of the Dying*, duration of nursing practice

ÚVOD

Sestry poskytujúce starostlivosť umierajúcemu sa usilujú v rámci ošetrovateľskej starostlivosti o vytvorenie takého prostredia, v ktorom jednotliviec na konci života môže dôstojne a pokojne umrieť. Ošetrovateľstvo metodicky využíva celostný prístup k človeku, tj. chápe

ho ako bytosť, u ktorej patologický proces ovplyvňuje všetky sféry života. Úlohou ošetrovateľstva je poznávať meniace sa potreby človeka (biologické, psychické, sociálne a duchovné), poskytovať pomoc pri ich uspokojovaní (Žiaková, 2004, s. 149) a tým dosiahnuť pokojnú a dôstojnú smrť. Výsledky v starostlivosti o umierajúce-

ho vo veľkej miere závisia od vzťahu, ktorí sestry zaujímajú k pacientovi ako aj od ich záujmu a ochoty starať sa o ľudí na konci života. Táto osobná motivácia k starostlivosti o ľudí, ktorí umierajú by mohla ovplyvniť ich vieru a zvyklosti ale aj ich osobné a profesionálne schopnosti týkajúce sa smrti a umierania. (Iranmanesh, 2007, p. 363; Dunn et al., 2005, p. 97)

CIEĽ PRÁCE

Cieľom práce bolo zistiť postoje k starostlivosti o umierajúceho u sestier vo vzťahu k dĺžke ošetrovateľskej praxe. Zároveň sme chceli zistiť, či medzi týmito skupinami sestier existujú významné rozdiely.

SÚBOR

Do výskumného súboru boli zaradené sestry ($n = 200$) pracujúce na oddeleniach¹ dvoch nemocníc: 123 (61,5 %) respondentiek bolo z MFN Martin a 77 (38,5 %) z NsP Trstená. Zadeľovacím kritériom do súboru bola ošetrovateľská prax sestier² pri lôžku pacienta a ich ochota vyplniť dotazník. Respondenti boli ženského pohlavia, v priemernom veku $40 \pm 9,49$ rokov. Najviac zastúpený počet rokov praxe bol nad 25 rokov (30,5 %).

Tab. 1 Charakteristika súboru z hľadiska dĺžky ošetrovateľskej praxe

Dĺžka praxe	0–2	3–5	6–10	11–15	16–20	21–25	↑ 25
n	16	17	22	23	29	32	61
%	8	8,5	11	11,4	14,5	16,5	30,5

METODIKA

Pre zber údajov sme použili dotazník „*Frommelt's Attitude Toward Care of the Dying (FATCOD)*“ (Frommelt, 1991, p. 39), ktorý pozostáva z 30 položiek, merateľných 5 stupňovou Likertovou škálou. „Výskumný nástroj tvorí rovnaký počet pozitívnych a negatívnych položiek. Pozitívne položky sú bodované od 1 (silný nesúhlas) po 5 (silný súhlas). Pri negatívnych položkách sa používa opozitný skórovací systém.“ (Frommelt, 1991, p. 39) „Možné skóre sa pohybuje od 0–150. Čím je skóre vyššie, tým viac sú postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho pozitívne.“ (Rooda, 1999, p. 1685)

Získané údaje boli spracované metódou opisnej štatistiky. Bola určená priemerná škálová hodnota odpovedí (\bar{x} – aritmetický priemer), variabilita odpovedí (SD – štandardná odchýlka). Na zistenie štatisticky vý-

znamných rozdielov bol použitý test ANOVA (*Analysis of Variance*)³.

VÝSLEDKY

V nasledujúcich tabuľkách (viz tab. 2, tab. 3) sú znázornené údaje získané vo výskume.

Tab. 2 Opisné charakteristiky FATCOD, sestry s určitou dĺžkou ošetrovateľskej praxe

Dĺžka ošetrovateľskej praxe	n	Odpovede		Výsledné skóre
		X	SD	X
0–2 roky	16	3,54	0,28	106,31
3–5 rokov	17	3,41	0,32	102,29
6–10 rokov	22	3,42	0,21	102,59
11–15 rokov	23	3,60	0,34	107,96
16–20 rokov	29	3,43	0,36	103,00
21–25 rokov	32	3,47	0,34	104,19
Viac ako 25 rokov	61	3,52	0,34	105,54

Priemerné hodnoty odpovedí sa pohybovali v rozmedzí od 3,41–3,60 v celom súbore sestier, čo môžeme interpretovať ako súhlas s jednotlivými odpoveďami vo FATCOD. Hodnoty štandardnej odchýlky u všetkých skupín sestier rozdelených podľa dosiahnutého vzdelania boli vysoko konzistentné ($SD < 0,36$).

Sestry s dĺžkou ošetrovateľskej praxe od 0–2 rokov najviac preferovali výroky, že umierajúcemu človeku pomôže, ak sa môže s niekým porozprávať o svojich pocitoch ($\bar{x} = 4,50 \pm 0,50$), že rodiny by sa mali podieľať na pomoci ich umierajúcich členov tak, aby robili to najlepšie pre ich zostávajúci život ($\bar{x} = 4,31 \pm 0,77$) a zapájať sa do starostlivosti o telo umierajúceho ($\bar{x} = 4,25 \pm 0,56$). Tieto sestry sa nestotožňovali, resp. nesúhlasili s výrokmi, že sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti ($\bar{x} = 2,38 \pm 1,49$).

Sestry s dĺžkou ošetrovateľskej praxe od 3–5 rokov najviac preferovali výroky, že umierajúcemu človeku pomôže, ak sa môže s niekým porozprávať o svojich pocitoch ($\bar{x} = 4,20 \pm 1,08$), že rodiny by sa mali podieľať na pomoci ich umierajúcich členov tak, aby robili to najlepšie pre ich zostávajúci život ($\bar{x} = 4,26 \pm 1,02$). Tieto sestry nepreferovali, resp. nesúhlasili s výrokmi, že sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti ($\bar{x} = 2,17 \pm 1,30$) a s tým, že ak „sa pacient opýta „sestra ja umieram?“, myslím,

¹ Výber vzorky bol náhodný, oddelenia boli rozdelené na oddelenia s vyššou úmrtnosťou a oddelenia s nižšou úmrtnosťou na základe štatistických údajov o úmrtiach za rok 2008, 2009.

² Ošetrovateľská prax sestier nebola ohraničená počtom rokov praxe.

³ Cieľom analýzy rozptylu je odhaliť, či vo vzorke zistené rozdiely priemerov jednotlivých skupín (podľa úrovne faktora) sú štatisticky významné (medzi premennými je vzťah) alebo môžu byť iba náhodné (medzi premennými nie je vzťah). (Rimarčík, 2007, s. 101)

že je najlepšie zmeniť tému na niečo odľahčujúce“ ($\bar{x} = 2,66 \pm 1,16$).

Pri skupine sestier s dĺžkou ošetrovateľskej praxe 6–10 rokov je zaujímavé spomenúť, že nepreferovali výrok „Edukácia rodín o smrti a umieraní nie je zodpovednosťou sestry“ ($\bar{x} = 2,24 \pm 0,95$) a najviac preferovali výrok, že „Sú obdobia, kedy smrť znamená pre pacienta vykúpenie“ ($\bar{x} = 4,45 \pm 0,51$).

Sestry s dĺžkou ošetrovateľskej praxe od 11–15 rokov najviac preferovali výroky, „Starostlivosť o umierajúceho pacienta je dobrou skúsenosťou“ ($\bar{x} = 4,90 \pm 0,90$) a „Sestry môžu pomôcť pacientom pripraviť ich na smrť“ ($\bar{x} = 4,89 \pm 0,66$) a nepreferovali výroky „Sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti“ ($\bar{x} = 1,74 \pm 1,05$) a „Nahnevalo by ma, ak umierajúci o ktorého som sa starala, sa vzdal nádeje, že mu bude lepšie“ ($\bar{x} = 2,27 \pm 0,87$).

Sestry s dĺžkou praxe od 16–20 rokov najviac preferovali výrok že, „Umierajúcemu človeku pomôže, ak sa môže s niekým porozprávať o svojich pocitoch“ ($\bar{x} = 4,51 \pm 1,05$) a najmenej preferovali výrok „Sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti“ ($\bar{x} = 2,07 \pm 1,19$). Sestry s dĺžkou ošetrovateľskej praxe od 20–25 rokov najviac preferovali výrok, „Rodiny by sa mali podieľať na pomoci ich umierajúcich členov tak, aby robili to najlepšie pre ich zostávajúci život“ ($\bar{x} = 4,50 \pm 0,62$) a najmenej preferovali výrok, „Sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti“ ($\bar{x} = 2,25 \pm 0,73$).

Sestry s dĺžkou ošetrovateľskej praxe viac ako 25 rokov najviac preferovali výrok, „Sestry by mali umierajúcim pacientom umožniť voľnejšie návštevne hodiny“ ($\bar{x} = 4,68 \pm 0,71$). Najmenej preferovali výrok, „Sestra by nemala byť jediná, ktorá hovorí s umierajúcim pacientom o smrti“ ($\bar{x} = 1,97 \pm 0,92$).

Hodnoty (viz tab. 2) poukazujú na to, že sestry mali pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho a ich skóre sa pohybovalo minimálne od 81 a maximálne do 131, pričom najmenšie rozmedzie v skóre bolo 94–113 u sestier s dĺžkou ošetrovateľskej praxe 6 až 10 rokov a najnižšia priemerná hodnota FATCOD bola $\bar{x} = 102,29$ u sestier s dĺžkou praxe 3 až 5 rokov.

Tab. 3 Overenie štatistických rozdielov v postojoch k starostlivosti o umierajúceho z hľadiska dĺžky praxe (ANOVA test)

Dĺžka ošetrovateľskej praxe	F	P
	5,821	0,017

Hladina významnosti $P < 0,05$ dokazuje, že existujú signifikantné rozdiely (viz tab. 3) v postojoch k starostlivosti o umierajúceho vo vzťahu ku kritériu – dĺžka ošetrovateľskej praxe.

Tento výsledok nám potvrdzujú aj priemerné hodnoty výsledného skóre vo *Frommelt's Attitudes Toward Care of the Dying* u jednotlivých skupín sestier rozdelených podľa dĺžky ošetrovateľskej praxe.

S dĺžkou ošetrovateľskej praxe rástla miera súhlasu⁴, čo znamená, že postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho boli viac pozitívne (viz tab. 2), pretože $B - \text{koeficient} > 0$ (1,52). Na základe týchto štatistických výsledkov sme prijali stanovenú hypotézu.

DISKUSIA

Z výsledkov výskumu vyplýva, že sestry, ktoré uvádzajú dlhšiu ošetrovateľskú prax majú viac pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho ako sestry s kratšou ošetrovateľskou praxou, pričom výnimku tvorila skupina sestier 0–2 roky, ktorých hodnota priemerného výsledného skóre bola vyššia v porovnaní so skupinami sestier s dĺžkou praxe do 10 rokov (viz tab. 2). Tento fakt by sme mohli pripisovať tomu, že tieto sestry môžu byť krátko po absolvovaní štúdia v odbore ošetrovateľstvo ako aj tým, že do kontaktu s umierajúcim pacientom prišli za toto obdobie menej, resp. vôbec. Uvedené rozdiely môžu tiež súvisieť s menšími skúsenosťami v starostlivosti o umierajúceho. Na druhej strane, nám výsledky ukazujú, že s dĺžkou ošetrovateľskej praxe rástla miera súhlasu, čo znamená, že postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho boli viac pozitívne (viz tab. 2). Tento výsledok pripisujeme tomu, že sestry získavajú pribúdajúcimi rokmi v ošetrovateľskej praxi väčšie skúsenosti v starostlivosti o umierajúceho, čo sa môže u nich odraziť práve v postojoch, ktoré k starostlivosti o umierajúceho zaujímajú. Frommeltová (1991) naopak zistila, že počet rokov ošetrovateľskej praxe neovplyvňuje postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho. Autorka však popísala ako jednu z limitácií, nízky počet respondentov v skúmanej vzorke ($n = 34$). Autori Lange et al. (2009) dospeli k záveru, že sestry ktoré pracujú 11 rokov a viac dosiahli vyššie skóre vo FATCOD ako sestry, ktoré pracujú od 0–1 roku a od 2–4 rokov. Z toho vyplýva, že sestry s dlhšou ošetrovateľskou praxou majú viac pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho ako sestry s kratšou ošetrovateľskou starostlivosťou. Román et al. (2001, zistili, že staršie sestry a sestry s dlhšou ošetrovateľskou starostlivosťou, 17 až 21 rokov ošetrovateľských skúseností majú viac pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho ako mladšie sestry a sestry s menším počtom rokov ošetrovateľských skúseností. Iranmanesh et al. (2007) uvádzajú, že vek a počet rokov ošetrovateľskej praxe nemajú signifikantný vzťah k postojom k starostlivosti o umierajúceho. Skúmali však tiež, či

⁴ Rástla miera súhlasu po očistení o ostatné premenné (pozn. autorky).

počet rokov ošetrovateľskej starostlivosti poskytovanej pacientovi na konci života (58 % sestier malo menej ako 2 roky) má vplyv na postoje k starostlivosti o umierajúceho a zistili podobne ako autori Dunn et al. (2005), že čím väčšie skúsenosti, tým menšia úzkosť zo smrti a zároveň viac pozitívne postoje k starostlivosti o umierajúceho. V tomto prípade môžeme potvrdiť, že čím majú sestry vyšší počet rokov ošetrovateľskej praxe pri lôžku pacienta, tým sú ich postoje viac pozitívne. Predpokladáme, že tieto výsledky sú ovplyvnené práve minulými skúsenosťami sestier s umieraním a smrťou pacienta v priebehu ich ošetrovateľskej praxe.

ZÁVER

Na záver môžeme konštatovať, že postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho môžu byť ovplyvnené dĺžkou ošetrovateľskej praxe. Naše dosiahnuté výsledky sa zhodujú s výsledkami autorov (napr. Lange et al., 2009; Iranmanesh et al., 2007; Dunn et al., 2005; Román et al., 2001; Frommelt, 1991), ktorí vo svojich štúdiách zistili, že postoje k starostlivosti o umierajúceho sú ovplyvnené dĺžkou ošetrovateľskej praxe sestier a že čím je vyšší počet rokov ošetrovateľskej praxe, tým viac sú postoje k starostlivosti o umierajúceho pozitívne. Dĺžka ošetrovateľskej praxe, súbežne s narastajúcimi ošetrovateľskými skúsenosťami sestier nemajú vplyv len na postoje sestier k starostlivosti o umierajúceho. Predpokladáme, že pozitívne postoje, ktoré sestry k starostlivosti o umierajúceho zaujímajú sa môžu odraziť práve na kvalite poskytovanej ošetrovateľskej starostlivosti.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantu UK 41/2009.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DUNN, K. S. et al. 2005. Nursing experience and the Care of Dying Patients. *Oncology Nursing Forum*. 2005, vol. 32, no. 1, p. 97–104. ISSN 0190-535X.
- FROMMELT, K. H. 1991. The effects of death education on nurses' attitudes toward caring for terminally ill persons and their families. *The American Journal of Hospice & Palliative Care*. 1991, vol. 8, no. 5, september/october 1991, p. 37–43. ISSN 1938-2715.
- IRANMANESH, S. et al. 2007. Attitudes of Iranian nurses toward caring for dying patients. *Palliative and Supportive Care*. 2007, vol. 6., no. 4, p. 363–369. ISSN 1478-9515.
- LANGHE, M. et al. 2008. Assessing nurses' Attitudes Toward death and Caring for Dying Patients in a Comprehensive Cancer center. *Oncology Nursing Forum*. 2008, vol. 35, no. 6, p. 955–965. ISSN 1538-0688.
- RIMARČÍK, M. 2007. Štatistika pre prax. 1. vyd. Košice: Marián Rimarčík, 1999. 200 s. ISBN 978-80-969813-1-1.
- ROMÁN, E. M. et al. 2001. Nurses attitudes to terminally ill patients. *Journal of Advanced Nursing*. 2001, vol. 34, no. 3, p. 338–345. ISSN 0309-2402.
- ROODA, L. A. et al. 1999. Nurses' Attitudes Toward Death and Caring for Dying Patients. *Research Briefs*. 1999, vol. 26, no. 10, p. 1683–1687. ISSN 0190-535X.
- ŽIAKOVÁ, K. 2004. Starostlivosť o nevyliciteľne chorých a zomierajúcich v zdravotníckej praxi. In NEMČEKOVÁ, M. et al. *Práva pacientov: medicínske, ošetrovateľské a filozoficko-etické súvislosti*. 2. vyd. Martin: Osveta, 2004. s. 139–189. ISBN 80-8063-162-X.

KONTAKT NA AUTORA

Mgr. Jana Slovákova, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Jesseniova lekárska fakulta v Martine
Ústav ošetrovateľstva
Malá Hora 5
SK-036 32 MARTIN
slovakova@jfm.uniba.sk